

פְּרָצוּתִים.

מאת יהושע בן־יעקב סירקין.

כי אזכור ימים מקדם כימי ילדותי, זה כשבעים שנה, אעביר על פני מעשים, הכונות וצלמי אנשים אשר ראיתי בעיני, והם נצבים כמו היים לפני. אגסה נא בעט כוכר לספר מעט מהי עמנו ומאנשים שהיו בימים ההם, אם מוצים ואם רעים, לטען יעמדו לימים רבים.

א) ר' יעקב מאיר סאדווא, רב בעיר בריסק. איש שיבה ובעל שער צחוב, בריא־בשר ודוד־הולל. צעדיו צרו כלכתו וגשען על זרוע השמש ההולך לשמאלו; וכמו שהיה כבד־רגל כן היה גם כבד־סה. שכו נדע בעתו במדינת ליטא בתואר „גאון“ ואליו הריצו שאלות בעניני אסור־והיתר ותשובותיו יצאו בדפוס בשם „תשובות מהרייט“. בחגים ומועדים באו אל ביתו רבים ונכבדים מבני העיר, לקבל פני רבם, ולשמוע „הורח“ מסיו; אלה יוצאים ואלה באים. מתורתו זאת, במלפול והריבות בענינים החלולים בשערה, הניעה מעט מאד עד אוני השומעים, ומעמים מאלה הבינה. וזכר אני, ביום שמחת־תורה אחד באו אליו כעשרים איש מאנשי צבא יהודים החונים בעיר וימרו ויכרכרו לכבוד היום, ובערב באו שנית בחצוצרות וכל־שיר, כל זה היה לשכחה לב אנהנו הגערים נרי החצר, אך הרב, אף כי כמעט צהלו פניה, לא מצא את לשונו לדבר דבר אליהם. – במותו הלך עם רב אחרי סמח ויספר על גדולתו, חליו ויסוריו, ולא נתנו לנשים לקרוב אל הסמח. בניו הרבים לא הגיעו לשם, ואחד מהם חתם את שם־משפחתו „פדווא“ (Padova) ככתוב האיטליאנים, במקום „סאדווא“.

ב) ר' יהודה יודל בן שמעון הלוי אפשטיין, בעיר בריסק. איש כבן ששים שנה, נבד־קוכה ובעל־בשר; הדרת פניו חקנו המנדל נתנו לו פאר וכבוד. בנעוריו למד בישיבת ולוזין וכל ימיו הגה בתורה בלי בקורת כדרך הלומדים, ויאהב ללמד פסיקי תניך ומאטרי התלמוד על־פי דרכו. מנהגו היה ברחבה ובשנעון כמנהג אצילי פולין, בית גדול וכלי בית יקרים היו לו, ובהדר־משכיתו היה אוצר ספרים, קבוצת מקצרות, פסות ותיבות־מֶצֶק להרית, כולן ערוכות על שלחנה ופסקדות. הוא היה אוהב כבוד ושררה ונוח לכעוס. בבית־המדרש אשר התפלל בו החילו עד בואו בנוקר ובערב ובקצפו חלק מכות לחי לשמשים וימרו לכפר פניהם במתנת שנים־שלושה שקלים. לסנים עסק בטסחר ובמעשה ובאין כשרון ודעת אבד את כל חונו, ואביו העשיר נלכלו בחייו, ואף חלק נחלתו חמס הלך במהרה. רבי ספריו כמו על

סניהם בהערות אשר כתב באותיות גדולות, ומאלה סחק ודבק עליהן גליזנות
הרשים והערות חרשות. כל הערותיו אלה אסף בספריו אשר הוציא: „קנמן בשם
ו„מנחת יהודה“, שכמעט לא נודעו בין לומדי תורה. אנשים נודעים שבאו לעירו,
כמו ד"ר ליליינפלד, חכם הקראים אברהם פירקוביטש, בקריתו בניהו, וכן חריץ
מכתבים לרייב לוינוון ולאיוו מחכמי וילנא, בחסצו להתראות גם כמשכיל.

ג) משה בן מרדכי ליפשיץ, נדע או בערי ליטא ורוסא הלכנה בשם
„משקא רמב"ם“, יליד עיר עקלוב, ששם למד בנעוריו והיה חתן למשפחה נכבדה.
איש כבן ששים שנה, בעל מצח רחב וכרס עבה, שער ראשו חקנו הליכנו חקנתו
לא התאחדה עם תנועות נגד המהירות, מיו המעור לבלי חוק ולשנו המלוטשה.
מקום מושבו חסיד לא נודע לאיש, כי היה נע ונד מעיר לעיר ויבוא בבתי מכיזיו
ונם אשר לא ידעוהו ברוב דברים, תורה, הוללות ולשון-הרע כרצון איש ואיש, כי
לקח נמשות בכח זכרנו הרב אשר לא נמר עד שיבה. בכל מסכתות התלמוד,
במקום אשר הורו באצבע, הגיד את הגדום אחרי עשרה ועשרים עמודים. נכח
כשרונו זה בן השחית דרכו והיה זולל וכובא ושמוץ... הוא היה שונא ושווא
לחסידים ולא אחת נחשם בידם והוכה מכות נאמנות. זוכר אני את ספורי בבית
אבי, כי נקראו בעירנו שני צדיקים, ר' משה מקוברין ור' אהרן מקרלין, סנדקאות
לברית-מילה בבית חסיד, וכאשר שאל אבי הבן איך לקרוא את שם בנו ענו
סניהם: „שמואל יקרא, כי אם, משה ואהרן ככהניו ושמואל בקוראי שמי, וכי שחו
יעלו שני הצדיקים וישירו „בני, חי ומווני“.

ד) „בעלי-נימטריאות“. בשם זה נדע בעתו איש נבזה ודל-יבשר כבן חמישים
שנה, ושמו ושם עירו לא נודעו. בעל-זכרון חכם-מספרים להפליא; אם קראו
לפניו שתיים שלש דלתות באויה ספר שיהיה, עברי או רוסי, אשר הבין רק מעט,
שנה מלה במלה מראש ועד סוף, תם מסוף ועד ראש. אך כחו הרב הראה בחבור
כרנע מספרים בערך אותיות הלשון העברית (נימטריאות). לכל איש אשר הגיד לו
שמו ושם אביו ומשפחתו מצא פסוק שמספר אותיותיו עולה לכספר השמות, וכל
זה היה, אם טוב ואם רע, לפי המכסה אשר העניקו לו, ונם לפי הרוח אשר עבר עלי
בעת ההיא. שני אנשים באו אליו לנסותו ולא נתנו שכרו, וימאן לענות אותם דבר,
וכאשר הציקוהו מאד שאל את האחד לשמו ולמשפחתו או ענה: „שלה ירך ואחוז
בזנברי וכן ע"ה המספר. כנראה חי האיש הזה רק על פרנסתו זאת בנסעו
מעיר לעיר.

ושמו של בעלי-הנימטריאות היה מנדיל, וכך קראו לו בכל מקום: „מנדיל בעל-
נימטריא“. — פאת הח' ר' נחמן-צבי בצוב שמעתי, שמקום-מגורו היה בזוילנה, אבל לפי
השמו בזכרוני מסה ששמעתי בימי שחרותי על „אישי-הפלאות“ הזה היה בוקום מגורו
באחת העיירות הקטנות שבפלך וויטבסק. ואולי היו בימים ההם שני בעלי-נימטריאות מצוינים.
מן המפורים, שנשמרו בזכרוני על מנדיל, אני מוסר בזה שנים:
רבי ר' יעקב-ישעיהו שרפן פטר לי, שפעם אחת נכנס מנדיל לבית אחד וסמא
חכמה של „משכילים“ פסובים ואוכלים ושוחים בגלוי-תראש. פתח מנדיל ואמר ברך

לנלוז: שלום ברליניו! (כלומר: משכילים, אנטיקורפיים). נענה אחד מן המפגשים והשיב גם-כן בדרך לנלוז: שלום, קרליניו! (כלומר: חסיד, מאמין בחבליים; נידוע, חיתת קרלין בימים ההם אחת מסמפרוליותיה של החסידות). נודרו מנדיל לשלם תיכף את חובו לבעל-דירו ואמר: "יפה אמרת. באמת אין בין ברליני לקרליני אלא כובע בלבד." (כובע? בנימפריא צ"ח כמנין ההבדל שבין בי"ח לקו"ף). מתוך כך חבירו מן המפגשים, שהוא בעל-הנימפריאות הספורסם. קראו לפניו איש איש את שמו ובקשו מאתו נימפריא אחת לכולם. וכרגע אמר להם מנדיל איוה פסוק (איני זוכר עוד איוה פסוק). דקו ופצאו בפסוק נ"ב יתרים. התחילו מלגלים על מנדיל. פסח מנדיל ברגלו כל ב, שנמצא תחת השולחן, ואמר: "כלום זה איננו ברליני?... (כלב? בנימפריא נ"ב).

ודודי ר' אהרן-יעקב ויילר ספר לי: פעם אחת נכנס אליו מנדיל ופצאנו בשתוא משייל כחדרו אנה ואנה, מקטרתו בפיו וילדתו הקטנה על ורועותיו. בקש מנדיל מאתו שיתן גם לו סֶבֶק לֶשֶׁן. אמר לו דודי: "ושונא פתנית יחיה" אמר הכתוב. רצונך שאתן לך סבֶק, אמר נא לי נימפריא נאה כלפי בתי וי."

— ומה שמה? — שאל מנדיל.

— פִּינא שפערנא (בך בותבים את הסמכות הללו בנמי נשים) בת אהרן.

יעקב (1564).

חשיב מנדיל תוך כרי רבור:

— חרי זה בנימפריא: "על כפיס ישאונך סן תגוף באבן רנלך" (1564).

למדן לא היה מנדיל, כי לא עסק בתורה כלל. שנור היה כל ימיו, אף היה רגיל.

בשעה שהיתה הפרומה סצויה בכיסו, לתת ככוס עינו. — העורף.

ה' אליהו נרלנר מעיר נסויו (לדעתי היה הוא אבי היבנים יעקב והיים יונה).

איש כבן ארבעים שנה, שפליקומה וכריא-בשר ולובש מלבוש נכרי, שהיה יקר עוד

בעת ההיא. הוא היה מדבר גדולות ומתהלל בידיעת עשר לשונות הגוים ויקרא

בשמות שרים ורחנים שהיו מכירו ומכבדו, הוא עבר בערים וימכור לוחות נדפסים

ערוכים למצוא כסל וחלק מספרים עד עשרת אלפים. לדבריו הוא המציא וערך

אותם כחכמתו, ואחר זה נודע כי הם מעשה יוסף של"מ חכם בחכמת החשבון.

ח. נמע (נתן) הרב מִמְּקָה. בשם זה נודע בעיר בריסק איש צנוע, דק, בעל-

זקן מצער. כבן ארבעים שנה, שנסע לדבריו בארצות רחוקות. בין מנחה למעריב

היה מספר בבית-המדרש את אשר ראה בסמבול, בירושלים, ברומא ונס, "כתר

הדרגילים". ברומא ראה בעיניו את הפרוכת מבית-המקדש ועליו כמה ספות דמים

(אולי זכר ספור ר' אלעזר בר' יוסי, יומא נ"ז?) ובעיר מִמְּקָה (מקום הולדת סחמד)

בחרו אותו לרב! כל שומעיו התפלאו לספוריו.

ח. המניד מקלם. בשנות הריים -- כי והלאה נסע ועבר בערי ליטא וחמס

א"י קצריקומה, דל-בשר ובעל-פנים שחרחרים, כבן ארבעים שנה; שער ראשו חקנו

הצהורים פרע ולא סדרים, כנראה יליד עיר קלם בסלך קובנא וכן נודע בשם עירו.

הוא דרש והוכיח בכתי-מדרש ולקח לב המון-העם, וביותר את לב נשים צדקניות.

סקר דרשותיו לא היה התלמוד והמדרשים ומעט אשר שאב מהם, אך כה דבורו

הבוגט ולשונו החרה היו להפליא. הוא דרש בקול חזק שלש וארבע שעות בלי

יחיד צמזר על העמך הדלי מלא מים להגליה, שפמט שחה לרגעים כמעט עד

תומו. ענין דרשותיו לא במספר השכל * ומשלים מחוכמים כי אם ברוב דברים, ופירו אלה מלא על מחללי שבת, לובשי מלבוש נכרי וכאלה. כאלה היו משליח: לתרגול יש מסרק על קרקדו ולא יסרוק ראשו בשבת ולחיש אין מסרק וחא יסרוק את ראשו בשבת: הלובש חושן לכן על לבו יצור לבו לעזרים. רוב דרשותיו קפר את הנעשה בניהנם ומסר האפיקורסים שם, כאלו ראה כל זאת בעיניו, נודע משלו: „האפיקורסים ימח-שטם אומרים, כי אין ניהנם בעולם, חא ראיה הלא מאפו וחבריו בודאי יהיו בניהנם, חא אות כי יש ניהנם. בעיני הרבנים לא ישרו דרשותיו, אך לא חרימו קולו כנגדו, כי העם נהה אחריו ובכל עת אשר דרש היה בתי-המדרש מלא מה למה.

ח) משה ברלין, יליד עיר שקלוב. איש זקנה ושיבה ומשכיל פדור שצבר עבר. רוב שנותיו ועד יום מותו ישב בעיר הבירה פטרבורג, שהיה לו שם אינו משרה במקדוח להשכלת העם. עם הארץ קנה אותו בשם „ראש לחגי היהודים“ (Еврейский апостол), כי נבהיקסותו ושער-ראשו חקנו שירדו על מדותיו נתנו לו תואר נושא כהונה. הוא היה איש נכבד, חכם ונשוא-פנים, אך ידיעותיו כמסורות ישראל וכן בלשון רוסיא לא רבו מאד. בנעוריו הוציא בעיר קניסברג מחברת „כאור מלות ההגיון“ להרמבים עם לוחות הנדסיים והתם את שמו „מ-ה-ב-ן“, ואני שמעתי מפי אבי, שהיה בן עירו וחברו, כי מחבר המחברת היה יוסף פנידוב משקלוב, איש הונה בספרים וקץ מאד. מחברותיו בלשון רוסיא אשר הוציא לעתים נגד שוטני ישראל לא היו מוכיחות למדי.

ט) יצחק ברקן, איש זקן ובעל-בית חומה בעיר פונוב, נוהג בשנעון. הוא ישב סגור בחדר ולמד, ובנינתו הקצרה חשב כי הוא מנלה עמוקות בביאור מאשרי תלמוד ומדרש וגם פי' הראב"ע. תורתו זאת בדרך עקש ופתלתול הפיץ לכל עובר ובא אל ביתו. ואם הוכיחו לו כי באורו לא בענין קצף וקלל כי אין מאמין בתורתו הקדושה. כל באוריו הוציא בשנת תרי"ט בעיר קניסברג בשם „חדושי יצחק בן פנהם“, ובראשם „צורת המחבר" כשהוא יושב עמוף באדרתו ומצנפת עור צובל חבוש לראשו ורושם על הגליון אשר לפניו „צורת הרב החכם וכו'“. לא ארע אם בעצמו עשה כזאת או המדפיס חמד לצון. יקטרינוסלב, תרע"ו.

י) דומה, מחבר הנכבד לא דק, „השניר פקלים“—משה-יצחק בר' נח—חיה „מרעיש עולמות“ פפח על השקר ותתרימית שבין אדם לחבירו, על האונאה במקח-ומכר—וכיחור על סדות ומשקלות סוויפות — וכדומה, ובענינים אלו יש כמה וכמה אמרות נאות ושינויות משלו. למשל: נגב כחו יפה רק בלילה ולא ביום. גזלן כחו יפה רק לנבי היחיד ולא לנבי הרבים. מה-שאיין-כן ש ק ר ן, שכחו יפה גם בלילה וגם ביום, בין לנבי היחיד ובין לנבי הרבים. שמע-מינה ששקן קשה גם מן הנבג וגם מן תנולין.

כל דרשה ודרשה שלו חיתה פותחת באחד מסופורי תהלים ובפירושו של האלשיך. משרונו חרברני הטבעי היה פרובה, מלא שחמרה לו, כמובן, התקנה נכונה. הוא סח כלירא פלך ווילנה, בקיץ תרי"ט בהיותו כבן שבעים.— הפער כת.